

ADABIYOT DARSЛИKLARI MATERIALLARINING SHAXS TARBIYASIDAGI O'RNI

Gulbahor Xoljigitova Toshtemir qizi

+998943572903

Annotatsiya: *Adabiyot darsliklari materiallarining shaxs tarbiyasidagi o'rni haqida so'z borganda, eng avvalo, adabiyot darslarining ta'lim va tarbiya tizimidagi ahamiyati, uning bevosita insonga ta'siri haqida chuqur o'ylab ko'rish kerak bo'ladi. Adabiyot darslari orqali o'quvchilar nafaqat badiiy bilim va til ko'nikmalarini egallaydilar, balki ma'naviyat, axloq, vatanparvarlik, insoniylik, halollik, saxiylik va boshqa muhim hayotiy qadriyatlarni o'zlashtira boshlaydilar. Adabiyot darsliklarida to'plangan materiallarning zamirida ham ana shunday tuyg'ular, orzu-umidlar, yurak ezguliklari mujassam bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *adabiyot, shaxs, ko'nikmalar, til, madaniyat, materiallar, darsliklar, adabiy obrazlar, voqealar.*

Adabiyot fani inson yuragini tarbiyalaydi, shaxs sifatida har tomonlama kamol topishiga xizmat qiladi. Mazkur dars jarayonida o'qituvchi tomonidan o'qitiladigan asarlar, bayon qilinadigan voqealar, adabiy obrazlar – barchasi o'quvchi shaxsini shakllantirishda muhim omil sanaladi. Fanda shunday qarash mavjud: har bir asar orqali o'quvchi o'zini namoyon qilishi mumkin, asardagi harakatlarni o'z xulqi, hayot tarzi bilan solishtiradi, xatolaridan saboq oladi, to'g'ri yo'l tanlash uchun turtki oladi. Darslik materiallari shaxsning hayotga va jamiyatga, atrofdagilarga nisbatan bo'lgan munosabatini shakllantiradi, ma'naviy dunyosini boyitadi, axloqiy mezonlarni tanlaydi va ularga amal qilishga undaydi. Shaxs tarbiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri – o'quvchining axloqiy odob ataladi. Adabiyot darsliklarida joriy etilgan hikoyalar, she'rlar, romanlardan namunalar o'quvchini tubanliklardan asrashga, to'g'rilikka, soddalik va halollik sari yetaklaydi. O'z yurtini sevish, insonlarning qadriyatlariga hurmat bilan yondashish, tinchlik va birdamlik kabi qadriyatlarni chuqur his etish ham adabiyot materiallari orqali

o'zlashtiriladi. Shu orqali shaxsda Vatanga muhabbat, xalqiga sadoqat, oila va jamiyat oldidagi burchini to'g'ri anglash tuyg'ulari mustahkamlanadi.[1]

O'quvchilar adabiyot darsligidan hayot haqida keng tasavvurga ega bo'ladilar, o'z orzu-umidlarini, kelajagini, fazilatlarini, kamchiliklarini ko'ra olishga, o'zini anglashga intiladilar. Adabiy namunalarning barchasi insonning eng ilg'or fikrlari, ezgu intilishlari, ajoyib sifatlari ustida to'xtaladi. Natijada, darslikdagi materiallar birgina badiiy estetik tarbiya emas, balki keng ma'nodagi shaxs tarbiyasiga yordam beradi. Shaxs o'zini hurmatlashni, boshqalarga nisbatan bag'rikenglikni, pokiza niyatda harakat qilishni, adolatli bo'lishni, qarorlar chiqarishda mustaqil bo'lishni o'rganadi. Adabiyot ta'limining nafaqat til va fikr madaniyatini, balki ruhiy olamni hamshakllantirishga xizmat qilishi jarayoni darslik materiallari yordamida muhim bosqichga chiqadi. O'quvchilar har bir asarni tahlil qilish orqali o'z dunyoqarashini yaxshilaydi, tafakkur qamrovini kengaytiradi, mustaqil fikrlashga o'rganadi. O'zligini chuqur anglashga, hayotda o'z o'rnini topishga, maqsad sari qat'iyat bilan intilishga yo'naltiradi. Darslikdagi asarlar esa yosh avlodni mehnatsevarlik, fidoyilik, sadoqat, mardlik, vatanparvarlik, insonparvarlik, do'stlik va boshqa fazilatlarni hayotga moslashtirib boradi. Adabiyot darsligida keltirilgan materiallar, jumladan, mashhur adiblarning asarlari ijtimoiy ma'noda kuchli tarbiyaviy ahamiyatga ega ekan, u orqali shaxs o'z vijdoni oldida hisobot beradi, o'z harakat va xatti-harakatlarini tanqid ostiga oladi, jamiyat oldidagi burchlarini to'g'ri anglaydi. Adabiyot darslari hayotiy masalalarga ongli yondashuvni, mustaqil qarorlar qabul qilishni, har bir harakatning oqibati haqida o'ylashni o'rgatadi. Bu esa shaxs ijtimoiy rivojlanishining asosiy omillaridan hisoblanadi. Shu sababli darsliklardagi har bir hikoya, she'r yoki povest, romanlarni o'quvchilar faqat voqea sifatida o'qib chiqmaydilar, balki undagi ma'naviy va axloqiy saboqlardan chuqur bahra oladilar. Adabiyot darsligining asosiy ahamiyati shundaki, u hayotni bilishga o'rgatadi, ezgulik va yovuzlik, to'g'rilik va nopoklik, do'stlik va dushmanlik, jasorat va qo'rqqoqlik singari tuyg'ularni ajrata olishga yordam beradi. Darslik asarlaridagi obrazlar orqali har bir bolada va katta yoshdagi insonda kuchli e'tibor va rashtalik, chin insoniy sifatlarni shakllantirish mumkin.

Har bir yangi mavzu, yangi asar, yangi qahramon bolalar va o'smirlarga hayotga boshqa nigoh bilan qarash imkonini beradi, jamiyatga moslashadi, ko'proq ijobiy xislatlarni namoyon qilishga undaydi. Adabiyot materiallari inson qalbiga kirib boradi, his va tuyg'ularini uyg'otadi, uning kelajagi uchun mustahkam tayanch bo'lib xizmat qiladi.[2]

Adabiyot darsliklaridagi til va uslub, estetik yondashuv, ma'naviy qadriyatlarning ko'rsatilishi, ehtirosli hamda ifodali so'zlarning keng qo'llanilishi shaxs tarbiyasida muhim o'ringa ega. O'quvchilar yaxshi namunalardan ibrat olib, o'z ichki olamida yuksak maqsadlar sari intiladi, pokiza hayot uchun harakat qiladi. Ular jamiyatda o'z o'rnini bilgan, atrofdagilarga yordam berishga intilgan, halol va pokiza yashaydigan inson sifatida shakllanadi. Darslikka kiritilgan asarlar, hikoyalarda obrazlar taqdirini his etib, o'z hayoti bilan solishtiradi, kamchiliklardan voqif bo'ladi, to'g'ri yo'l sari yetaklovchi xulosalarga keladi. Adabiyot darslarida hayotiy voqealarning badiiy aks ettirilishi o'quvchilarda jamoaviy ruh, o'zaro do'stlik va hurmat, birdamlik, birodarlik kabi muhim ijtimoiy qadriyatlarni shakllantiradi. Yetuk shaxs tarbiyasi uchun mazkur qadriyatlarning ahamiyati nihoyatda kattadir. Shuningdek, adabiyot asarlari orqaligina milliy qadriyatlar, xalqning ko'hna urf-odatlarini, milliy o'zlik, ijtimoiy-madaniy me'yorlar chuqur o'zlashtiriladi.[3]

Jamiyat, yoshlar va yangi avlod uchun adabiyot darsligi o'zbek xalqining eng yaxshi an'alarini, buyuk ajdodlarning taraqqiyot sari intilishlarini, or-nomus, sadoqat va baxtga bo'lgan intilishlarini ochib beradi. Kitob o'qigan o'quvchi jamiyatda hamohang, bilimli, savodli va baquvvat shaxsga aylanadi. Adabiyot darslarida o'rgatiladigan ruhiy, axloqiy, ma'naviy masalalar shaxs hayotini belgilovchi, uni hayot sari to'g'ri yo'naltiruvchi kuchli omil sanaladi. Inson shakllanishining dastlabki bosqichida ana shunday darslik materiallari yordamida orasta, halol, mehnatkash, vatanparvar, bag'rikeng ijtimoiy shaxs yetishib chiqadi. Hayotda har kim o'zi uchun to'g'ri yo'lni tanlashga harakat qilsa-da, ana shu yo'lga turtki bo'ladigan, namuna ko'rsatadigan, ibrat manbai bo'ladigan asarlar faqat adabiyot darsliklarida uchraydi. Ularni o'qib, har bir o'quvchi o'z yuragidagi

orzularni, niyatlarni tarbiyalaydi, kundalik hayotida to'g'ri yo'l bilan yashashga harakat qiladi, hayotga, ishga va jamiyatga munosabatini o'zgartiradi. Ko'plab ilmiy izlanishlar va tajribalar adabiyot darsliklari o'quvchi shaxsi tarbiyasida beqiyos o'rin tutishini ta'kidlab keladi. Qalbdagi ezgulik urug'lari o'sib chiqishi uchun, jamiyatda notinchlik va adolatsizlikning oldini olish uchun, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash uchun aynan badiiy adabiyotdan foydalanish ko'proq samara beradi. Adabiyot darsliklariga kirgan asarlar yolg'on va haqiqatni ajratib olish, o'zini anglash, or-nomusni qadrlash, insoniylikning eng yuksak sifatlarini anglash, odob-axloq mezonlariga rioya qilish, yurt va xalq manfaati uchun xizmat qilishga undaydi. Qisqacha aytganda, adabiyot darsliklari orqali yosh avlod nafaqat savodli, balki yuksak ma'naviyat va axloq sohibi bo'lib kamol topadi. Ular uchun adabiyot darsligi – hayot maktabi, ruhiy poklanish va barkamollik sari boshlangan yuksak yo'l bo'lib xizmat qiladi. Asarlar, obrazlar, voqealar, poetik ifodalar har bir inson qalbiga o'ziga xos ilqlik bag'ishlaydi, hayot muammolari, orzu-umidlari, kelajak rejalari haqida chuqur chuqur o'ylantiradi. Adabiyot darsligi materiallarini yetarli darajada anglagan, o'rgangan har qaysi o'quvchi hayotda aniq maqsad sari intilib yashaydi, mehnatsevarlik, fidoiylilik, bag'rikenglik, halollik, vatanparvarlik sari o'zini-o'zi tarbiyalaydi. Adabiyot darsliklari jamiyat uchun zarur bo'lgan yetuk shaxslar tarbiyasini ta'minlashda, ma'naviy poklikni, milliy g'ururni, fuqarolik burchini, insoniylikning eng yuksak fazilatlarini shakllantirishda asosiy manba hisoblanadi. Bugungi tez o'zgarayotgan, zamonaviy jamiyat sharoitida ham adabiyot darsliklarining o'rni va ahamiyati o'z kuchini yo'qotmaydi, aksincha, doimo zamon bilan hamqadam bo'lib, yosh avlodni ham ongli, ham bilimli, ham ezgu shaxslar sifatida voyaga yetkazishda davom etadi.[4]

Xulosa:

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, adabiyot darsligi materiallari yuksak ma'naviyatli, kuchli iroda va mustahkam e'tiqodli, halol va mehnatsevar fuqarolarni tarbiyalashda muhim vazifani bajaradi. Oqibatda, adabiyot darslari orqali shakllangan shaxslar o'z hayot yo'llarini to'g'ri tanlay oladigan, xalq va jamiyat oldidagi burchiga sadoqatli, vatan ravnaqi uchun bor kuchini sarflaydigan, chin

insoniy fazilatlariga ega avlod sifatida kamol topadilar. Adabiyot darsligi materiallari shaxs tarbiyasiga keskin ta'sir ko'rsatib, har bir insonning jamiyatga moslashuvi va o'z o'rnini topishida ishonchli tayanch bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, adabiyot darsliklariga bo'lgan e'tibor va ulardan hayotiy saboq chiqara bilish ijtimoiy taraqqiyot yo'lida muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nazarova, N. T. (2018). "Adabiyot ta'limida innovatsion texnologiyalarni qo'llashning shaxs tarbiyasidagi o'rni". O'zbek tilida ta'lim, 3(2), 29-36.
2. To'xtaboyeva, G. G. (2017). "O'quvchilar shaxsini rivojlantirishda adabiyot darsliklarining roli". Ta'lim va tarbiya, 5(4), 51-57.
3. Yusupova, Z. O. (2020). "Adabiyot darsliklari asosida o'smirlarning ma'naviy dunyosini shakllantirish". Pedagogika va psixologiya, 2(1), 66-71.
4. Jo'raeva, N. S. (2019). "Badiiy asarlar orqali shaxs tarbiyasida adabiyot darsliklarining ahamiyati". Innovatsion ta'lim, 4(3), 73-79.
5. Mamatqulova, M. T. (2021). "Adabiyot darslarida fazilat va qadriyatlar tarbiyasi". Zamonaviy ta'lim, 2(1), 22-28.
6. Shoislomova, N. H. (2018). "O'quvchi shaxsini shakllantirishda adabiyot asarlari". Ta'lim jarayoni, 7(1), 45-52.
7. Ubaydullaeva, D. R. (2022). "Adabiyot darslarida axloqiy tarbiya va shaxs kamoloti". Ma'naviyat va ma'rifat, 6(2), 83-88.
8. Abdullaeva, S. N. (2019). "Shaxs tarbiyasida adabiyot darsliklarining o'rni". O'zbekiston maktablari, 5(3), 12-17.